

ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТУ ДОКАЗУВАННЯ «ПОЗА РОЗУМНИМ СУМНІВОМ» У НАЦІОНАЛЬНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

APPLICATION OF THE STANDARD OF EVIDENCE “POSITIVE SUMMER” IN NATIONAL CRIMINAL AND PROCESSAL THEORY AND PRACTICE CURRENT PRIZE OF INTERNATIONAL EXPERIENCE

Корнєєва О.В., студентка

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена дослідженню наукових ідей із розкриття сутності стандарту доказування «поза розумним сумнівом». Автором надано характеристику практиці застосування стандарту доказування «поза розумним сумнівом» на національному та міжнародному рівнях. З'ясовано співвідношення стандарту доказування «поза розумним сумнівом» та внутрішнього переконання в контексті перспективності застосування вказаного стандарту в національній кримінально-процесуальній теорії та практиці.

Ключові слова: кримінальне судочинство, доказування, оцінка доказів, стандарти доказування, доведеність «поза розумним сумнівом», Європейський суд із прав людини, тягар доказування, внутрішнє переконання.

Статья посвящена исследованию научных идей по раскрытию сущности стандарта доказывания «вне разумного сомнения». Автором охарактеризованы практики применения стандарта доказывания «вне разумного сомнения» на национальном и международном уровнях. Выяснено соотношение стандарта доказывания «вне разумного сомнения» и внутреннего убеждения в контексте перспективности применения указанного стандарта в национальной уголовно-процессуальной теории и практике.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство, доказывание, оценка доказательств, стандарты доказывания, доказанность «вне разумного сомнения», Европейский суд по правам человека, бремя доказывания, внутреннее убеждение.

The article is devoted to the research of scientific ideas on the disclosure of the essence of the standard of proof “beyond reasonable doubt”. The author studies the history of the development of the standard of proof “beyond reasonable doubt”, arguing that the basis, the primary source of the standard of proof “beyond reasonable doubt” (“proven beyond reasonable doubt”) in the Anglo-American jurisprudence is the Roman and canon law.

The main vectors of development of the standard of proof “beyond reasonable doubt” are determined, the concept of the standard of proof “beyond reasonable doubt” is defined, its place in the system of standards of proof, as well as the purpose of proof from the standpoint of the standard of proof “beyond reasonable doubt”. It is noted that there are two approaches to defining the notion of a standard of proof “beyond reasonable doubt”: rationalist and theological.

As part of the study of national legislation and practice of using the national courts of the Anglo-American (general) system of law in the standard of proof “beyond reasonable doubt”, a consistent analysis of the experience of countries such as the United States, Great Britain has been conducted.

In the US, the courts go in different ways: 1) courts determine the reasonable doubt; 2) the courts do not give a definition of reasonable doubt; however, upon the request of the jury, such explanations are provided, although the final decision depends on the judge's discretion; 3) the courts do not provide any explanation.

In England and Wales there are two main approaches to defining (clarifying) the criminal standard of proof: 1) as a “high degree of probability”; 2) as a “feeling of confidence/conviction” (satisfied so that you feel sure).

It is stated that the term “beyond reasonable doubt” has been reflected in the work of the European Court of Human Rights. The court has repeatedly stated that Ukraine was lacking sufficient evidence that, “beyond reasonable doubt”, the circumstances indicated in the complaints of the applicants proved to be one of the grounds for the absence of violations of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Article 3).

Particular attention is paid to the prospects of using the “beyond reasonable doubt” standard of proof in domestic criminal procedural law and doctrine, where the ratio of the standard of proof “beyond reasonable doubt” with internal convictions was considered.

Key words: criminal justice, proof, assessment of evidence, standards of proof, proof of “beyond reasonable doubt”, European Court of Human Rights, burden of proof, internal conviction.

Інтереси судочинства вимагають від суб'єктів кримінального процесу прийняття не тільки законних та справедливих, але й обґрунтованих рішень із питань, що виникають під час провадження по справі. Кримінальне судочинство, яке сформувалося в Україні ще до здобуття нею незалежності, не могло відповідати тим вимогам, які ставляться до нього сьогоднішнім. У зв'язку з цим назріла необхідність реформувати вітчизняний кримінальний процес, побудувавши його відповідно до вимог, які висуваються до кримінального процесу в демократичній, соціальній та правовій державі, якою Україна проголошена за ст. 1 Конституції нашої держави. Одним із важливих кроків у стратегії інтеграційного розвитку та впровадження міжнародних стандартів судочинства в правову систему України було закріплення законодавцем у КПК України положення про необхідність винесення судового рішення лише за наявності доведеності вини особи поза розумним сумнівом. Зміст та значення цієї конструкції жодним чином не роз'яснено в КПК України та інших нормативно-

правових актах, незважаючи на те, що така конструкція є однією з ключових під час винесення судового рішення.

Окремі питання стандартів доказування та стандарту доказування «поза розумним сумнівом» були, зокрема, розглянуті такими вітчизняними вченими, як: В.В. Баранкова, В.А. Бігун, Л.М. Білецька, В.В. Вапнярчук, І.В. Гловюк, Н.В. Глинська, В.П. Гмирко, О.М. Дроздов, В.С. Зеленецький, В.М. Іщенко, В.В. Комаров, О.В. Литвин, Л.М. Ніколенко, П.В. Прилуцький, Б.П. Рагушна, Х.Р. Слюсарчук, І.А. Тітко, М.Є. Шумило, А.С. Степаненко.

Що стосується зарубіжних учених, то питанням дослідження стандартів доказування та стандарту доказування «поза розумним сумнівом» займалися О.С. Александров, С.Л. Будилін, Дж. Вітман, С. Гаак, Л. Зонґжі, К. Енгель, А.С. Золотарев, К.Б. Калиновский, К.М. Клермонт, А.А. Кухта, І.В. Решетнікова, Д. Кей, Т. Сколнік, Г.К. Смирнов, В.А. Шабас, Б. Шапіро, Е. Шервін та інші.

Метою статті є розкриття сутності стандарту доказування «поза розумним сумнівом» та його реалізації

у кримінальному провадженні крізь призму міжнародного досвіду.

З огляду на сформульовану мету можна поставити такі завдання: 1) визначити поняття стандарту доказування «поза розумним сумнівом»; 2) надати характеристику практиці застосування стандарту доказування «поза розумним сумнівом» на національному та міжнародному рівнях; 3) з'ясувати співвідношення стандарту доказування «поза розумним сумнівом» та внутрішнього переконання в рамках кримінального процесуального законодавства України.

Правова конструкція «поза розумним сумнівом» (*beyond a reasonable doubt*) знайшла своє відображення та активно застосовується у правозастосовній практиці багатьох зарубіжних країн, хоча переважно системи англо-американського (звичайного «*common law*») права – СК, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Республіка Індія.

Чинний КПК України у ст. 17 закріпив презумпцію невинуватості та забезпечення доведеності вини і, дещо законодавчо розширивши зміст ст. 62 Конституції України, включив до її складу не характерне для вітчизняної правової системи положення щодо доведеності вини поза розумним сумнівом. Однак законодавець, наводячи в КПК України (ст. 17 ч. 2) [1] вимогу щодо доведеності вини особи стороною обвинувачення до деякого рівня чи, можливо, позначки «розумний сумнів», не наводить її формального визначення та в жодній статті не посилається на цей термін. Проте з аналізу самої статті цілком впевнено можна сказати, що наявність чи відсутність розумного сумніву у судді чи присяжного є вирішальним фактором у процесі прийняття рішення про винуватість особи.

Коріння правила «розумного сумніву» сягають у давнину. Про це свідчить низка наукових робіт дослідників вказаної тематики. Так, М. Шмокель зазначає: «У стародавньому римському праві, а також в середньовічному канонічному праві оцінка доказів факту мала зробити цей факт *manifestum* (очевидним). Справа вважалася очевидною, коли визнавалося, що доказів проти підсудного було достатньо» [16, с. 154–155]. Незабаром, після 382 р. н.е., коли християнство було оголошено офіційною релігією Римської імперії, було встановлено, що винести вирок можна лише в тому разі, якщо тільки він був заснований на «безсумнівному/безспірному доказі» (*Indiciis Indubitatis*), і вказувалося на те, що «докази мали бути яскравішими, ніж світло» [11, с. 252–253]. Наприкінці IV ст. н.е. Папа Григорій Великий встановив основне правило періоду раннього Середньовіччя: «Це негідне і чревате наслідками заняття – винесення вироку, що претендує на визначеність, коли у справі є сумніви».

Таким чином, можна стверджувати, що підставою, першоджерелом стандарту доказування «поза розумним сумнівом» («доведеності поза розумним сумнівом») в англо-американській юриспруденції є римське і канонічне право.

Нині у науковій літературі є два основних підходи щодо розвитку стандарту доказування «поза розумним сумнівом»:

- раціоналістичний (загальний) підхід. Класичне визначення було надане у 1850 р. головою Верховного суду штату Массачусетс, суддею Шо (Shaw) в справі *Commonwealth v. Webster*:

«Це [розумний сумнів] є не просто можливим сумнівом; адже все, що стосується людських справ і базується на моральних доказах, є відкритим для деякого можливого або уявного сумніву. Це такий стан, який після повного порівняння і розгляду всіх доказів залишає розум присяжних засідателів таким, що вони не можуть сказати, чи відчувають вони міцну переконаність у моральній достовірності в істинності обвинувачення <...> докази мають встановити істинність до рівня розумної або моральної достовірності; впевненості, що переконує і направляє розум, і задоволь-

няє розсуд <...> Під цим ми розуміємо доведеність поза розумних сумнівів» [6, с. 523; 8, с. 320].

Варто зазначити, що в справі *Victor v. Nebraska* ВС США схвально визначив характеристику Верховного суду штату Каліфорнії цитованого рішення як «напевно, найбільш задовільне визначення, яке коли-небудь було дане словам «розумний сумнів» у кримінальних справах» [20, par. 9];

- теологічний підхід. Незважаючи на надзвичайну важливість стандарту доказування «поза розумним сумнівом», дослідники досі не можуть дійти єдиної думки щодо походження формули «доказування поза розумним сумнівом». Один із підходів, який автором називається теологічним, був детально опрацьований Дж. Уїтменом у роботі «Походження розумного сумніву: Теологічні коріння кримінального правосуддя» [14], що представляє альтернативний погляд на проблему походження, формування та значення вимоги доказування «поза розумним сумнівом».

«Схоже, нині формула розумного сумніву містифікується, бо ми випустили з уваги її первісне призначення. Витоки розумного сумніву лежать в загубленому світі <...> християнства, світі, проблеми якого сильно відрізнялися від тих які оточують нас нині <...> Біля її витоків це знайоме правило було призначене не для виконання функції, чого ми сьогодні від нього вимагаємо, його основне призначення не було спрямоване на захист підсудного. Натомість воно переслідувало кардинально інші цілі. Як би не дивно це звучало, формула «розумного сумніву» спочатку стосувалася питань захисту душі присяжних від засудження на вічні муки».

У рамках вивчення національного законодавства та практики застосування національними судами держав англо-американської (загальної) системи права стандарту доказування «поза розумним сумнівом» проведемо послідовний аналіз досвіду таких країн, як США і Великобританія.

США. Стандарт «поза розумним сумнівом» вперше був визнаний як частина законодавства США в рішенні Верховний суд (далі – ВС) США по справі *In re Winship* в 1970 р. В цьому рішенні ВС США, вказуючи на те, що вимога щодо підвищеного ступеня впевненості (переконання) в кримінальних справах прослідковується ще з античних часів, кристалізувалася в країнах загальної системи права у вигляді стандарту доказування «поза розумним сумнівом» та була визнана ВС США як конституційна вимога (наведено відповідні справи ще з 1881 р.), доходить висновку про відповідність Конституції США стандарту доказування «поза розумним сумнівом»:

«Щоб не залишилось жодних сумнівів щодо конституційного статусу стандарту розумного сумніву, ми [ВС США] недвозначно заявляємо, що застереження належної правової процедури (*Due Process Clause*) захищає обвинуваченого від визнання його винним, окрім доведення кожного факту, що становить злочин, в якому він обвинувачується, поза розумним сумнівом» [13, par. 364].

Однак ВС США, визначивши конституційність стандарту «поза розумним сумнівом» у кримінальних справах, на цьому і зупинився, не надавши офіційного його тлумачення і таким чином залишивши це питання на розгляд судів першої інстанції, яке відтоді стало офіційно-обов'язковою частиною кримінального провадження.

Можна виділити рішення ВС США в справі *Hopt v. Utah* (1887 р.), в якому було надано визначення «розумного сумніву»: «Крім того, суд вказує вам, що розумним сумнівом є сумнів, що базується на розумі (причині) і який є розумним з огляду на всі докази. І якщо після неупередженого порівняння і розгляду всіх доказів ви можете відверто сказати, що ви не переконані у вині обвинуваченого, у вас є розумний сумнів, але якщо після такого неупередженого порівняння і розгляду всіх доказів, ви можете чесно сказати, що ви відчуваєте тверде переконання (*abiding*

conviction) у винності підсудного, таке [переконання], що ви були б готові діяти з більш вагомих і важливих питань, пов'язаних із вашими власними справами, то у вас відсутні розумні сумніви» [12, par. 439–440].

ВС США підкреслив, що Конституція США не забороняє та не вимагає від судів першої інстанції надавати визначення розумного сумніву, не вимагає й застосування якихось певних слів, чи формулювань [19, par. 485–486], а скоріше взяті разом інструкції мають коректно передати значення концепції розумного сумніву до присяжних [20, par. 5]. Напевно, з цієї причини ВС США і в цьому рішенні не було надано офіційного визначення стандарту доказування «поза розумним сумнівом» та пояснення «розумного сумніву». Така ситуація, де, з одного боку, суди мали надати лише «коректні» інструкції присяжним, а Конституція США, з іншого боку, не вимагає від них надання таких пояснень щодо розуміння розумного сумніву з одночасною відсутністю єдиних інструкцій, не могла не призвести до правової невизначеності.

Зрештою, така невизначеність привела до того, що серед суддів федеральних судів та судів штатів сформувалися, умовно кажучи, такі позиції: 1) суди надають визначення розумного сумніву; 2) суди не надають визначення розумного сумніву, проте на прохання присяжних надають такі пояснення, хоча остаточне рішення залежить від розсуду судді; 3) суди не надають жодних пояснень [5, с. 101].

Великобританія. Нині в Англії та Уельсі є два основні підходи до визначення (роз'яснення) кримінального стандарту доказування: 1) «високий ступінь ймовірності»; 2) «відчуття впевненості/переконаності» (*satisfied so that you feel sure*).

Перше визначення уперше було надано Лордом А. Деннінгом (Alfred Thompson Denning) у рішенні Палати Лордів СК у справі *Miller v. Minister of Pensions*, в якому було вказано: «Такий ступінь не має сягати абсолютної достовірності (впевненості) (certainty), проте повинен мати високий ступінь ймовірності. Доведеність поза розумним сумнівом не означає доведеності без тіні сумніву. Право неммогло б захищати суспільство, якщо б воно давало змогу химерним можливостям відхилити хід правосуддя. Якщо докази проти особи настільки сильні, що залишають лише незначну можливість (remote possibility) на її користь, якою можна знехтувати наступним реченням: «Звичайно, це можливо, але анітрохи не ймовірно», значить, обвинувачення доведено поза розумним сумнівом; й ніщо інше не є достатнім» [15, с. 373–374].

Другий підхід до пояснення кримінального стандарту доказування стосується рішення Апеляційного суду Англії та Уельсу у справі *Rex v. Summers*, де Лорд Рейнер Годдарт (Rayner Goddard) зазначив: «Якщо присяжним скажуть, що їх обов'язком є дослідження доказів та встановити, чи переконують (satisfy) вони їх так, що вони є впевненими (feel sure) у винесенні обвинувального вердикту, то це [таке формулювання] є набагато кращим, ніж використання виразу «розумний сумнів» [18, par. 15].

Загалом суддівська практика Англії та Уельсу пішла шляхом визначення кримінального стандарту доказування як «стану впевненості», який означає відсутність «розумних сумнівів» та рекомендує уникати додаткових пояснень із цього питання. Хоча варто зазначити, що в одному з останніх рішень Апеляційний суд Англії та Уельсу вказав, що «досвідчені судді звикли надавати інструкції присяжним, спираючись на свій досвід та конкретні обставини, й така гнучкість має заохочуватися» [17, par. 1].

Термін «поза розумним сумнівом» знайшов своє відображення в діяльності Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). ЄСПЛ та Комісія неодноразово однією з підстав відсутності порушень Україною Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) (ст. 3) зазначали відсутність достат-

ніх доказів, які б «поза розумним сумнівом» підтверджували обставини, зазначені у скаргах заявників.

Так, у справі *Кобець проти України*, розглядаючи скаргу за ст. 3 ЄКПЛ на неналежне поведіння співробітника міліції та на відсутність адекватного та ефективного розслідування його скарги, ЄСПЛ повторив, що відповідно до його прецедентної практики у процесі оцінки доказів він керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом» [3]. Аналогічне вказано у справі *Козинець проти України* [2, par. 54], *Сергій Савенко проти України* [4, par. 35], *Ухань проти України* [3, par. 56].

Варто зазначити, що застосування цього стандарту доказування не передбачене жодним положенням ЄСПЛ або Регламентом ЄСПЛ [7, par. 4–13]; тобто є творінням прецедентного права. Формулу доказування «поза розумним сумнівом» можна простежити із так званої справи «*Greek Case*». В цій справі Комісія (нині нечинна) зазначила: «<...> в кожному випадку заява про тортури та жорстоке поведіння як порушення ст. 3 ЄКПЛ має бути доведена поза розумних сумнівів. Розумний сумнів означає сумнів, що базується не на одній лише теоретичній можливості або такий, який виник лише з підстав того, щоб уникнути небажаного висновку, а такий, стосовно якого можуть бути надані підстави, що можна підтвердити наданими фактами» [10, с. 1, 196]. Пізніше Комісія підтвердила цей стандарт, використавши його в своєму докладі по справі *Ireland v. United Kingdom*: «Як і в справі «*Greek Case*», стандарт доказування, використаний Комісією, є таким, що твердження мали бути доведені поза розумним сумнівом» [9, с. 512, 796]. Коли справа надійшла до ЄСПЛ, то він погодився з підходом Комісії щодо доказів, на основі яких можна винести рішення стосовно наявності порушення ст. 3 ЄКПЛ про захист прав людини й основоположних свобод. ЄСПЛ прийняв стандарт доказування «поза розумним сумнівом» та таке його трактування, проте додав: «<...> такі докази можуть витікати зі співіснування доволі сильних, чітких і взаємно підтверджуючих висновків або аналогічних неспростовних презумпцій факту».

За цю позицію ЄСПЛ неодноразово піддавали критиці, мовляв, прийняття такого «високого» та, по суті, кримінально-правового стандарту доказування не відповідає цивільному, міждержавному контексту, в якому працює ЄСПЛ. Цю критику ЄСПЛ сприйняв у низці своїх рішень, вказавши, що термін «поза розумним сумнівом» не має нічого спільного з кримінально-правовими стандартами, що використовуються в національному законодавстві.

Вводячи концепцію стандартів доказування та стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство та ставлячи за мету подальше впровадження такої концепції шляхом формалізації у сфері судочинства, стикаємося з наявним положенням про «внутрішнє переконання» як критерієм прийняття рішень судом. При чому цей критерій є єдиним для усього процедурного права України, тобто має міжгалузевий характер та приблизно одну форму – суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні усіх обставин справи (доказів), керуючись законом, цим же мають керуватися і присяжні у кримінальному провадженні [5, с. 148].

У розрізі оцінки достатності зібраної сукупності доказів суб'єктом прийняття рішення за його внутрішнім переконанням вступає в дію концепція стандарту доказування як критерію визначення достатності доказів. У рамках прийняття рішення про винуватість особи внутрішнє переконання судді, присяжного має доповнюватися вимогою про відсутність розумних сумнівів щодо винуватості конкретної особи. Тобто введенням формулювання щодо відсутності розумних сумнівів ми намагаємося формалізувати внутрішнє переконання, зробити його більш об'єктивним. Таким чином, наявні докази є достатніми

для прийняття вироку, коли у судді, присяжного після їх оцінки на предмет належності, допустимості та достовірності не залишилося розумних сумнівів у винуватості особи (в існуванні певного факту), якщо вони керувались внутрішнім переконанням та совістю.

Вводячи формалізацію до суб'єктивної сфери внутрішнього переконання у вигляді стандарту доказування «поза розумним сумнівом», ми досягаємо більшої передбачуваності винесення судових рішень, підвищується якість судових рішень, їх зрозумілість – наводиться критерій, яким керувався суд, беручи до уваги одні обставини та відхиляючи інші.

Впровадження концепції стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальне провадження України відповідає передовому міжнародному, зокрема, європейському рівню судочинства та наближує вітчизняну правову систему до європейських стандартів.

Зрозуміло, що введення стандарту доказування «поза розумним сумнівом» в рамках вітчизняного кримінального провадження має забезпечуватися належним рівнем обґрунтованості та, що важливіше, вмотивованості судових рішень. Тобто, відповідно до ст. 370 КПК України, таке рішення, окрім посилань на дослідженні у процесі судового розгляду докази, міститиме належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення.

Впровадження концепції стандарту доказування має включати перегляд положення про внутрішнє переконання як єдиного критерію прийняття рішення в усіх юрисдикційних процесах. Наслідком цієї вимоги може бути впровадження різних стандартів доказування у відповідних юрисдикційних процесах, які будуть передбачувати різні рівні достатності доказів (доведеності) для прийняття відповідного рішення та обмеження дії міжгалузевої преюдиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Козинець проти України» від 6 грудня 2007 р. (Заява № 75520/01). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_334.
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кобець проти України» від 14 лютого 2008 р. (Заява № 16437/04). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/974_320.
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сергій Савенко проти України» від 24 жовтня 2013 р. (Заява № 59731/09). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_992.
5. Степаненко А.С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» в кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес». Одеса, 2017.
6. Morano A.A. A Reexamination of the Development of the Reasonable Doubt Rule. *Bost. Univ. Law Rev.* 1975. Vol. 55. Pp. 507–528.
7. Anguelova v. Bulgaria, Judgement of 13 June 2002. Application no. 38361/97. European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60505>.
8. Commonwealth v. Webster, 59 Mass. (5 Cush.), 295 (1850). Massachusetts Cases. URL: <http://masscases.com/cases/sjc/59/59mass295.html>.
9. Council of Europe/Conseil de L'Europe, ECommHR, Ireland v. United Kingdom, Report of 25 January 1976 in Yearbook of the European Convention on Human Rights / annuaire De La Convention Europeenne Des Droits De L'homme (Volume 19), Martinus Nijhoff Publishers, 1977, p. 1231.
10. Council of Europe/Conseil de L'Europe, The Greek Case, Report of 5 November 1969 in Yearbook of the European Convention on Human Rights/annuaire De La Convention Europeenne Des Droits De L'homme (Volume 12), Martinus Nijhoff Publishers, 1972, p. 697.
11. Pharr C. The Theodosian Code and Novels and the Sirmondian Constitutions: A Translation with Commentary, Glossary, and Bibliography. Princeton: Princeton University Press, 1952.
12. Hopt v. Utah, 120 U.S. 430 (1887). Casetext. URL: <https://casetext.com/case/hopt-v-utah-3>.
13. In re Winship, 397 U.S. 358 (1970). Casetext. URL: <https://casetext.com/case/in-the-matter-of-samuel-winship-appellant>.
14. Whitman J.Q. The Origins of Reasonable Doubt: Theological Roots of the Criminal Trial. Yale University Press, 2008.
15. Miller v. Minister of Pensions [1947] 2 All ER 372.
16. Schmoeckel M. Procedure, proof, and evidence in Christianity and Law: An Introduction, Cambridge / J. Witte and F.S. Alexander, Eds. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, p. 343.
17. R v Majid EWCA Crim 2563 (12 October 2009). British and Irish Legal Information Institute. URL: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2009/2563.html>.
18. R v Summers (1952) 36 Cr App Rep 14. swarb.co.uk. URL: <http://swarb.co.uk/rex-v-summers-hl-1952/>.
19. Taylor v. Kentucky, 436 U.S. 478 (1978). Casetext. URL: <https://casetext.com/case/taylor-v-kentucky-2>.
20. Victor v. Nebraska 511 U.S. 1 (1994). Casetext. URL: <https://casetext.com/case/victor-v-nebraska>.